

Radosław Murkowski, dr
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2017.85>

Wyzwania i perspektywy demograficzne państw europejskich

Streszczenie

Celem artykułu jest wskazanie na wybrane procesy demograficzne, których konsekwencje mają i będą mieć w przyszłości zasadniczy wpływ na funkcjonowanie państw europejskich. Znaczenie poszczególnych krajów związane jest bezpośrednio z ich potencjałem demograficznym, którego wielkość ulega gwałtownym zmianom w ostatnich latach. Prawidłowa diagnoza występujących problemów demograficznych wymaga zastosowania właściwych narzędzi poznawczych służących do ich opisu. Do wyjaśnienia zachodzących współcześnie procesów demograficznych autor zastosował nie tylko klasycznie stosowane narzędzia demograficzne, ale wykorzystał również inne rzadziej wykorzystywane metody m.in. metody demografii potencjalnej. Porównując poszczególne państwa europejskie uwypuklono różnice w zakresie ich potencjalnych zdolności do reprodukcji, wielkości obciążenia demograficznego czy zaawansowania procesów starzenia się populacji. Zaproponowano również miarę, która może stanowić punkt odniesienia przy wyznaczaniu ustawowego wieku przejścia na emeryturę. Aktualne prognozy demograficzne wskazują na niekorzystne perspektywy rozwoju demograficznego dla wielu państw europejskich oraz dla całego kontynentu.

Słowa kluczowe: demografia potencjalna, starzenie się populacji, wiek emerytalny, prognozy demograficzne

Challenges and demographic prospects of European countries

Abstract

The aim of the article is to indicate selected demographic processes, their consequences and how they will have a major future impact on the functioning of the European countries. The importance of individual countries is directly connected to their demographic potential, the size of which has been changing rapidly in recent years. A proper diagnosis of the existing demographic problems requires the use of appropriate cognitive tools for their description. To explain the ongoing contemporary demographic processes the author applied not only conventionally used demographic tools, but also used other less frequently used approaches among other methods of potential demography. Comparing different European countries highlights the differences in terms of their potential ability to reproduce, the size of the demographic burden or advanced aging populations. The author proposed a measure which may be a reference point in determining the statutory retirement age. Current demographic projections indicate that adverse demographic prospects for many European countries and for the whole continent.

Keywords: potential demography, population aging, pension age, demographic forecast

JEL CODE: J11, J14

Wstęp

Podstawową cechą procesów demograficznych w Europie jest zmniejszanie się tempa ich rozwoju, czego rezultatem są m.in. niekorzystne zmiany w zakresie struktury ludności według wieku. Wśród większości państw europejskich coraz większy odsetek stanowią osoby będące już w wieku poprodukcyjnym albo bliskie osiągnięcia tego wieku. Tempo zaludnienia Europy ulega zmniejszeniu, a w niektórych obszarach kontynentu pojawia się nawet zjawisko depopulacji. Potencjał demograficzny Europy traci na znaczeniu na tle pozostałych kontynentów,

zwłaszcza w konfrontacji z dynamicznym wzrostem zaludnienia w krajach trzeciego świata. W rezultacie w wielu krajach Europy należy oczekiwać wzrostu ryzyka ich stabilnego funkcjonowania m.in. w zakresie opieki zdrowotnej, opieki socjalnej czy systemu emerytalnego. Państwa europejskie próbują tym trendom przeciwdziałać np. poprzez zwiększenie wydatków na politykę pronatalistyczną, zachęcanie do napływu imigrantów czy podwyższanie ustawowych granic w zakresie możliwości przejścia na emeryturę.

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie na wybrane procesy demograficzne jak starzenie się populacji czy wzrost obciążenia demograficznego osób w wieku produkcyjnym, których konsekwencje mogą zagrozić stabilnemu funkcjonowaniu państw europejskich. Jednakże prawidłowa diagnoza występujących problemów demograficznych wymaga zastosowania właściwych narzędzi poznawczych służących do ich pomiaru. W celu wyjaśnienia zachodzących współcześnie procesów demograficznych autor wykorzystał oprócz klasycznie stosowanych metod badawczych także inne rzadziej używane sposoby analizy zjawisk ludnościowych jak metody demografii potencjalnej (Panush, Peritz 1996, s. 27, Murkowski 2015, s. 15-24, Blangiardo, Rimoldi 2013) czy alternatywne sposoby pomiaru zaawansowania procesów starzenia się populacji ludzkich (Abramowska-Komon 2011). Podstawową zaletą metod demografii potencjalnej jest możliwość przypisywania różnego znaczenia poszczególnym grupom wiekowym danej populacji, w zależności od ich potencjału życiowego. Natomiast zaletą alternatywnego pomiaru procesu starzenia się ludności jest zróżnicowanie wieku, oznaczającego granicę pomiędzy osobami w wieku średnim a osobami w wieku starszym dla poszczególnych populacji. W celu oszacowania przyszłych trendów demograficznych wykorzystano prognozę liczby ludności Eurostatu „EUROPOP2013”, sporządzoną dla państw Unii Europejskiej (UE) oraz członków Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu (EFTA). Ponadto, na potrzeby niniejszego artykułu przyjęto za okres produkcyjny wiek od 20 do 65 lat.

Potencjał demograficzny

Znaczenie poszczególnych krajów związane jest bezpośrednio z ich potencjałem demograficznym, którego wielkość ulega gwałtownym zmianom w okresie ostatnich kilkudziesięciu lat. Potencjał demograficzny można zdefiniować, jako zdolność populacji do odtwarzania swojej liczebności przy zachowaniu korzystnych relacji w strukturze ludności według wieku (w szczególności relacji pomiędzy grupami osób będących w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym). Potencjał demograficzny poszczególnych państw określa się najczęściej analizując dynamikę liczby ludności danej populacji, przy czym należy zaznaczyć, że jest to podejście uproszczone i nieodzwierciedlające w pełni złożoności tego pojęcia. W demografii potencjalnej jako wyraz potencjału demograficznego wykorzystuje się pojęcie całkowitego potencjału życiowego (PC), który oznacza łączną liczbę lat jaką mają do przeżycia członkowie danej populacji. Miara odzwierciedla nie tylko samą liczebność danej populacji, ale również charakteryzuje jej strukturę według płci i wieku, w zależności od wielkości przeciętnego dalszego trwania życia jej poszczególnych grup wiekowych. Ponadto, do porównań pomiędzy poszczególnymi państwami można wykorzystać również średni potencjał życiowy, który oznacza przeciętną liczbę lat jaką ma do przeżycia typowy jej mieszkaniec (jest ilorazem całkowitego potencjału życiowego oraz przeciętnej liczby ludności). Miernik ten może stanowić syntetyczny wskaźnik potencjału demograficznego danej populacji. Szczegółowe zasady kalkulacji całkowitego potencjału życiowego i jego różnych wariantów możemy znaleźć w pracy Egona Vielroseggo (1956).

Populacja 28 państw UE liczyła w 2014 roku około 508 milionów osób, które miały łącznie do przeżycia około 20 949 milionów lat. W perspektywie kolejnych dziesięcioleci ludność UE będzie się nieznacznie zwiększać osiągając w 2050 roku poziom około 525 milionów osób, a jej całkowity potencjał życiowy zwiększy się do ponad 22 530 milionów lat. Przewidywane zmiany w zakresie liczby ludności do 2050 roku wskazują, że będziemy mieli do

czynienia ze zjawiskiem depopulacji w krajach wschodniej części UE (w szczególności w krajach postsocjalistycznych) oraz Niemczech, Hiszpanii czy Portugalii. Procesy depopulacyjne wystąpią najsilniej w krajach bałtyckich, a populacja Polski zmniejszy się do poniżej 35 milionów osób w 2050 roku – spadek o 8,5% w stosunku do 2014 roku. W tym samym okresie całkowity potencjał życiowy ludności Polski spadnie jeszcze silniej do około 1 350 milionów lat – spadek aż o 11,5% w stosunku do 2014 roku. Zmiana ta będzie miała miejsce pomimo przewidywanego wzrostu przeciętnego dalszego trwania życia mieszkańców Polski o około 5 lat dla kobiet i 7 lat dla mężczyzn, co świadczy o starzeniu się struktury ludności według wieku tej populacji. Z drugiej strony w krajach północnej i środkowej Europy wystąpi tendencja przeciwna, bo przewiduje się wzrost zaludnienia w takich państwach jak Wielka Brytania, Norwegia, Islandia, Szwecja, Szwajcaria, Francja czy kraje Beneluksu. Należy oczekiwać, że w 2050 roku populacja Wielkiej Brytanii będzie liczyła aż 77 milionów osób – najwięcej ze wszystkich analizowanych państw. Populacje Francji i Niemiec mają wtedy liczyć około 74,5 miliona osób, choć znacznie będą się różniły w zakresie całkowitego potencjału życiowego na korzyść Francji, która ma charakteryzować się wtedy wyraźnie młodszą strukturą ludności według wieku. Analogiczne relacje będzie można zaobserwować w 2050 roku także dla takich par państw jak Holandia i Rumunia, Czechy i Szwajcaria, Norwegia i Portugalia czy Irlandia i Bułgaria (tabela 1).

Tabela 1. Liczba ludności i jej potencjał życiowy

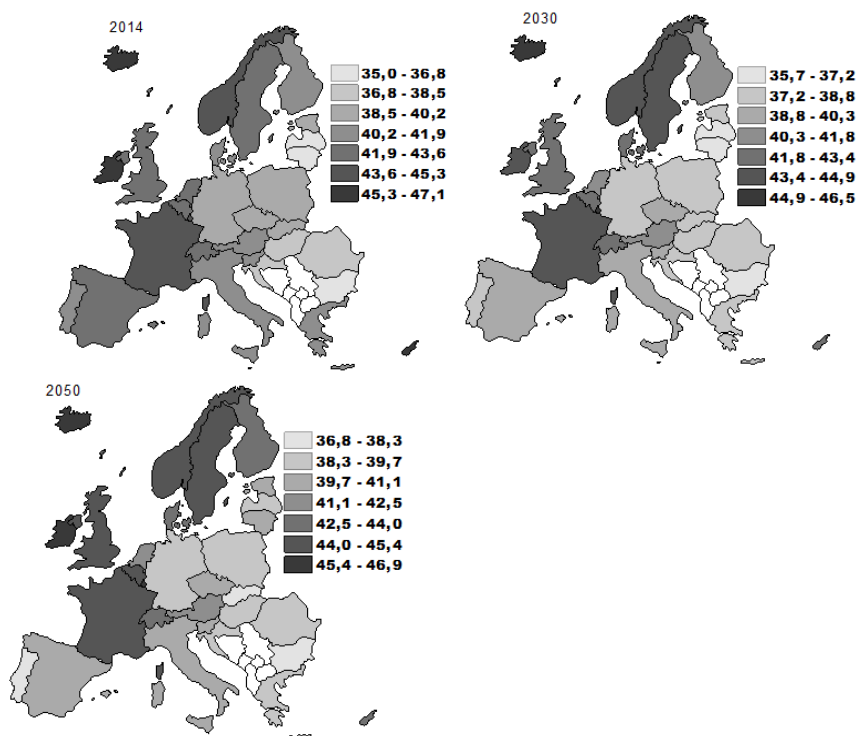
Kraj	Ludność [mln]			PC [mln lat]			Kraj	Ludność [mln]			PC [mln lat]		
	2014	2030	2050	2014	2030	2050		2014	2030	2050	2014	2030	2050
Austria	8,5	9,3	9,7	354	380	402	Łotwa	2,0	1,6	1,5	72	59	58
Belgia	11,2	12,9	14,8	476	556	656	Malta	0,4	0,5	0,5	18	19	20
Bułgaria	7,2	6,5	5,8	254	230	217	Niemcy	81,0	79,7	74,5	3177	3063	2909
Chorwacja	4,2	4,1	3,8	162	155	150	Polska	38,0	37,5	34,8	1518	1443	1344
Cypr	0,9	0,9	1,0	39	39	44	Portugalia	10,4	9,8	8,8	420	372	332
Czechy	10,5	10,8	11,1	416	421	454	Rumunia	19,9	19,0	17,9	743	719	707
Dania	5,6	6,1	6,4	236	255	280	Słowacja	5,4	5,3	4,9	215	200	179
Estonia	1,3	1,2	1,1	51	46	45	Słowenia	2,1	2,1	2,1	84	82	84
Finlandia	5,5	5,9	6,2	227	246	267	Szwecja	9,7	11,0	12,5	417	482	562
Francja	66,2	70,5	74,4	2931	3074	3322	Węgry	9,9	9,7	9,3	364	363	365
Grecja	10,9	10,1	9,1	442	389	354	W. Bryt.	64,6	70,6	77,3	2793	3 062	3432
Hiszpania	46,5	44,5	45,6	1992	1759	1829	Włochy	60,8	64,2	67,0	2486	2 580	2735
Holandia	16,9	17,6	17,4	718	728	731	UE	508	519	526	2094 9	2103 6	2183 0
Irlandia	4,6	4,6	5,0	213	208	228	Islandia	0,3	0,4	0,4	15	17	19
Litwa	2,9	2,2	1,9	108	79	77	Norwegia	5,1	6,4	7,7	228	286	349
Luksemb.	0,6	0,8	1,1	25	36	49	Szwajcaria	8,2	9,6	10,9	354	412	476

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Kraje Europy można w 2014 roku podzielić na dwie grupy w zależności od poziomu ich potencjału demograficznego. Kraje postsocjalistyczne charakteryzowały się średnim potencjałem życiowym na poziomie wyraźnie poniżej 40 lat. Ponadto, w skład tej grupy wchodziła także populacja Niemiec, która pomimo wysokich wartości długości średniego życia swoich obywateli, charakteryzowała się niekorzystną strukturą ludności według wieku. Z drugiej strony kraje północnej, południowej i wschodniej części Europy charakteryzowały się wtedy wysokimi wartościami potencjału demograficznego swoich mieszkańców na poziomie od 40 do nawet 47 lat dla mieszkańców Islandii czy Irlandii. Przewiduje się, że w kolejnych latach pomimo wzrostu przeciętnego dalszego trwania życia we wszystkich analizowanych pań-

stwach europejskich, grupa państw o relatywnie małym potencjale życiowym będzie obejmować od 2030 roku nie tylko kraje środkowej i wschodniej Europy, ale również państwa z jej południowej części. Natomiast wysokie wartości potencjału demograficznego notowane będą głównie w krajach zachodniej i północnej części Europy (rysunek 1).

Rysunek 1. Średni potencjał życiowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

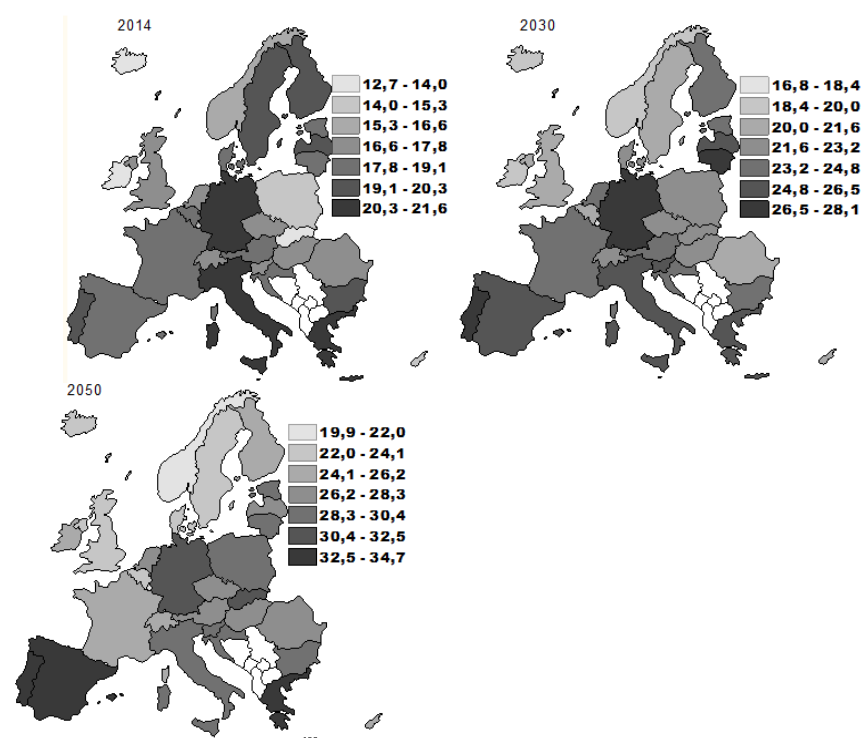
Starzenie się ludności

Starzenie się społeczeństw – wzrost odsetka osób starszych w populacji – to proces szeroko dyskutowany przez demografów, ekonomistów czy polityków społecznych, ponieważ jego konsekwencje wywierają istotny wpływ na funkcjonowanie wielu drogich programów rządowych takich jak np. system emerytalny czy system opieki nad osobami starszymi. Dlatego niezwykle ważne wydają się kwestie właściwego pomiaru zaawansowania tego zjawiska, w szczególności w czasach niezwykle dynamicznej poprawy statystyk umieralności czy długości życia w zdrowiu. Najczęściej wykorzystywaną miarą służącą pomiarowi zaawansowania procesów starzenia się populacji ludzkich jest odsetek osób w wieku 60 lub 65 lat i więcej w całej populacji. Jednakże sam moment, w którym daną osobę uznaje się za starą jest płynny i zmienia się wraz z wydłużaniem się przeciętnego dalszego trwania życia. Z punktu widzenia tego procesu dzisiejsi sześćdziesięciolatekowie nie mają takiego samego znaczenia jak ci sprzed stu lat, czy sześćdziesięciolatekowie w krajach rozwiniętych jak ci mieszkający w miejscach o znacznie niższych wartościach długości trwania życia. Dla właściwego pomiaru zaawansowania starzenia się populacji niezwykle ważne jest to jak zdefiniujemy starość, czyli jaki wiek uznamy za granicę pomiędzy wiekiem średnim a starym. Określając perspektywy demograficzne państw Europy w zakresie starzenia się ich populacji wykorzystano dwie miary zaawansowania tego procesu: miarę klasyczną, jaką jest odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji, oraz miarę alternatywną zaproponowaną przez Wolfganga Lutza, Warrena Sandersona i Sergeia Scherbova (2005a, 2005b, 2008, 2008) jaką jest odsetek osób, którym

pozostało przeciętnie jeszcze 15 lat życia. W alternatywnym ujęciu tego procesu wraz ze wzrostem długowieczności rośnie minimalny wiek ludzi, których uznaje się za starych.

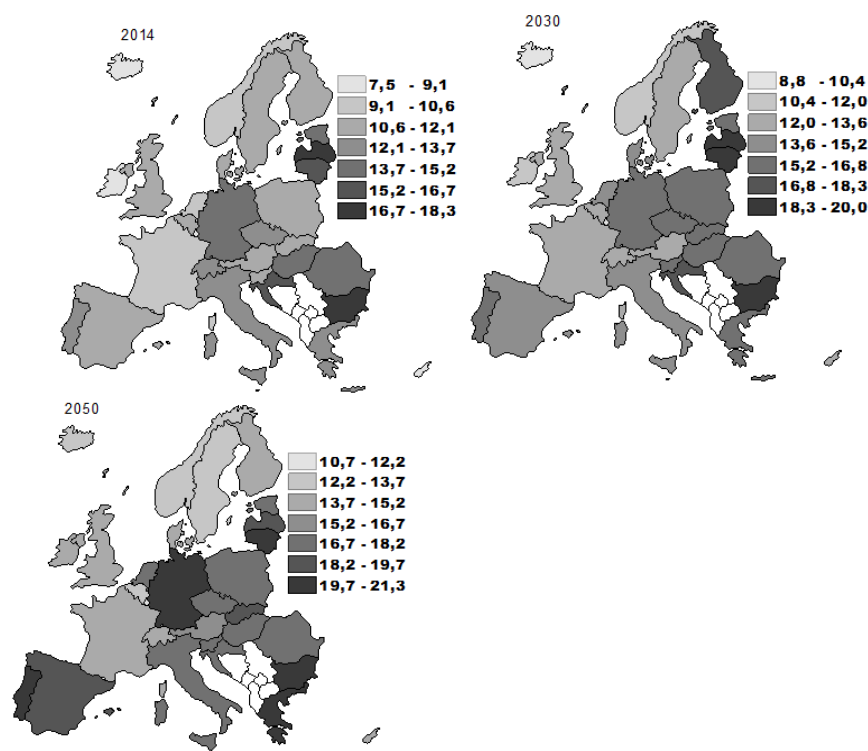
Na podstawie tradycyjnego ujęcia za osoby stare wśród mieszkańców UE uznalibyśmy w 2014 roku 92 miliony osób, podczas gdy w alternatywnym podejściu za takie osoby uznamy tylko około 62 milionów osób (tabela 2). Wyniki pomiaru zaawansowania procesu starzenia się populacji są ściśle skorelowane z tym, jaką definicję osoby starej uznamy za właściwą. Wśród 28 państw UE było w 2014 roku aż 18,7% osób będących w wieku 65 lat i więcej, podczas gdy tylko 12,3% ludności 28 państw UE pozostało 15 i mniej lat życia. W państwach takich jak Niemcy, Włochy, Grecja czy Portugalia osoby powyżej 65 lat stanowiły w 2014 roku ponad 20% ich populacji. Z drugiej strony wśród państw o najmłodszej strukturze ludności według wieku znajdowały się wtedy takie kraje Irlandia, Islandia, Słowacja czy Cypr (rysunek 2). Natomiast zastosowanie alternatywnego podejścia do pomiaru starzenia się populacji spowodowało diametralną zmianę terytorialnego zróżnicowania państw europejskich w zakresie tego procesu. Za państwa z wysokim odsetkiem osób starych w populacji uznamy w 2014 roku kraje wschodniej i środkowej części Europy, w szczególności Bułgarię, kraje bałtyckie, Rumunię, Chorwację, Węgry i Niemcy. Jako próg starości przyjmuje się dla tych państw wartości około 64 lat dla mężczyzn oraz około 68 lat dla kobiet, a nie jak dla niektórych państw zachodniej Europy nawet 75 lat dla kobiet czy 70 lat dla mężczyzn, czego przyczyną są różnice w zakresie ich przeciętnego dalszego trwania życia. Z drugiej strony do grupy państw z niskim odsetkiem osób, którym pozostało jeszcze mniej niż 15 lat życia należeć będą głównie kraje zachodniej i północnej części Europy takie jak m.in. Irlandia, Francja czy kraje skandynawskie (rysunek 3).

Rysunek 2. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Rysunek 3. Odsetek osób, którym zostało 15 i mniej lat życia w populacji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Tabela 2. Liczba osób w wieku ponad 65 lat oraz osób, którym zostało 15 i mniej lat życia

Kraj	Liczba osób 65+			Liczba osób 15–			Kraj	Liczba osób 65+			Liczba osób 15–		
	2014	2030	2050	2014	2030	2050		2014	2030	2050	2014	2030	2050
Austria	1,6	2,2	2,7	1,0	1,2	1,6	Łotwa	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3
Belgia	2,0	2,8	3,4	1,3	1,6	2,0	Malta	0,08	0,11	0,12	0,04	0,07	0,07
Bułgaria	1,4	1,6	1,7	1,3	1,3	1,2	Niemcy	17,0	22,4	23,7	12,2	13,0	14,9
Chorwacja	0,8	1,0	1,1	0,6	0,7	0,7	Polska	5,8	8,5	10,4	4,1	5,8	5,8
Cypr	0,12	0,19	0,26	0,07	0,11	0,15	Portugalia	2,1	2,6	3,1	1,4	1,6	1,9
Czechy	1,9	2,4	3,0	1,3	1,7	1,9	Rumunia	3,3	4,0	5,0	2,9	3,1	3,3
Dania	1,0	1,4	1,5	0,6	0,9	0,9	Słowacja	0,7	1,1	1,5	0,6	0,8	0,9
Estonia	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	Słowenia	0,4	0,5	0,6	0,2	0,3	0,4
Finlandia	1,1	1,4	1,5	0,6	1,0	0,9	Szwecja	1,9	2,4	2,8	1,1	1,5	1,7
Francja	12,0	16,4	18,7	6,6	9,3	10,9	Węgry	1,7	2,1	2,6	1,5	1,6	1,6
Grecja	2,3	2,6	3,1	1,5	1,6	1,9	W. Brytania	11,4	15,1	18,5	7,0	8,9	10,8
Hiszpania	8,5	11,3	15,2	5,0	6,2	8,8	Włochy	13,1	16,3	20,0	8,1	9,5	12,2
Holandia	3,0	4,3	4,7	1,8	2,6	3,0	UE	95,0	124,8	147,9	62,3	76,0	89,1
Irlandia	0,6	0,9	1,2	0,4	0,5	0,7	Islandia	0,04	0,07	0,09	0,02	0,04	0,05
Litwa	0,5	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	Norwegia	0,8	1,2	1,7	0,5	0,7	1,0
Luksemburg	0,08	0,13	0,21	0,05	0,07	0,11	Szwajcaria	1,4	2,1	2,8	1,1	1,2	1,6

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat (dane w milionach osób).

Przewiduje się, że odsetek osób w wieku 65 lat i więcej dla państw UE będzie się w kolejnych latach systematycznie zwiększał osiągając około 24% w 2030 roku i około 28% w 2050 roku. Jednakże zmiany w zakresie frakcji osób, którym pozostało 15 i mniej lat życia

wskazują, że proces starzenia się państw europejskich będzie w przyszłości postępował mniej dynamicznie. Można przewidywać, że odsetek osób, którym pozostało 15 i mniej lat życia będzie stanowił w 2030 roku około 15% ludności UE, a w 2050 roku tylko około 17%. Zmianie ulegnie również terytorialne zróżnicowanie zaawansowania procesów starzenia się populacji poszczególnych państw europejskich. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej osiągnie w 2030 roku dla niektórych państw wartości około 27% populacji, a w 2050 roku nawet około 34% dla Hiszpanii, Portugalii czy Grecji (rysunek 2). Jednakże za kraje cechujące wysokim odsetkiem osób, którym pozostało mniej niż 15 lat życia uznamy w 2050 roku kraje wschodniej, środkowej i południowej części Europy (rysunek 3). Natomiast na podstawie obu kryteriów zaawansowania procesów starzenia się populacji europejskich za kraje najmniej „stare” w 2050 roku należy uznać głównie państwa północnej części Europy czy niektóre kraje leżące w zachodniej części kontynentu.

Obciążenie demograficzne

Wymiar obciążenia demograficznego można mierzyć za pomocą klasycznie stosowanych metod obrazujących relacje pomiędzy liczbą osób w wieku nieprodukcyjnym i produkcyjnym, jak i za pomocą zaproponowanego przez autora potencjalnego współczynnika obciążenia demograficznego, który wyraża stosunek liczby lat, jakie ludność danej populacji ma do przeżycia w okresie nieprodukcyjnym do liczby lat, które ma ona do przeżycia w okresie produkcyjnym. Przy założeniu granic dla okresu produkcyjnego od 20 do 65 lat możemy jego wartość obliczyć za pomocą wzoru (Murkowski 2011, 2012a):

$$W_{OB_{pot}} = \frac{P_{0-19} + P_{65+}}{P_{20-64}}, \text{ gdzie:}$$

(2)

P_{0-19} – liczba lat do przeżycia w okresie poniżej 20 roku życia;

P_{65+} – liczba lat do przeżycia w okresie powyżej 65 roku życia;

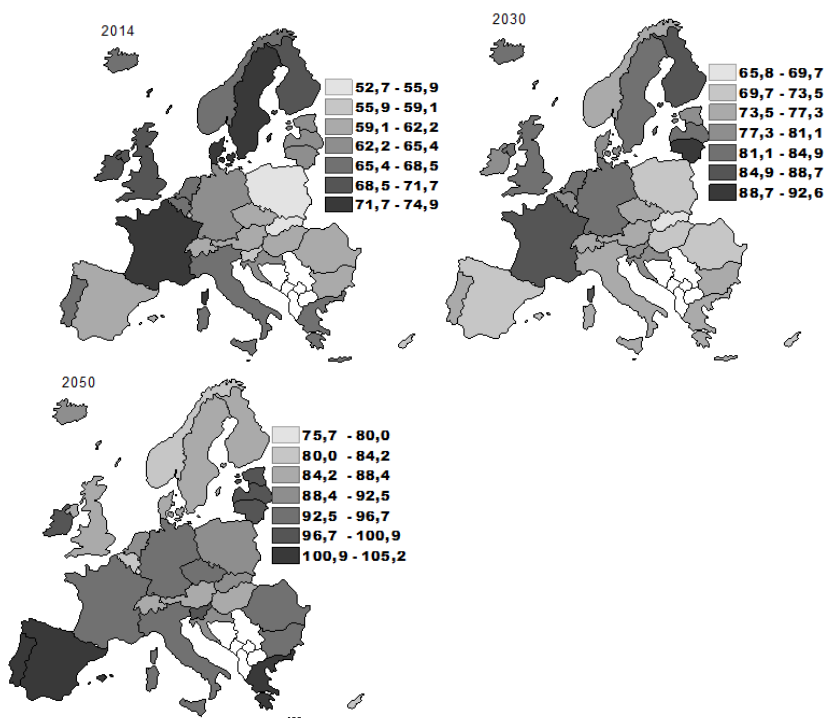
P_{20-64} – liczba lat do przeżycia w okresie od 20 do 65 roku życia.

Szczegółowe zasady wyznaczania odpowiednich wartości liczby lat do przeżycia w poszczególnych okresach życia znaleźć można w pracy E. Vilrosegó (1956), a opis zastosowania tego współczynnika i jego zalety również w innych pracach autora (Murkowski 2011, 2012a). Potencjalny współczynnik obciążenia demograficznego jest w swej istocie klasycznym współczynnikiem obciążenia demograficznego w wersji „ważonej”, gdzie wagą jest przeciętne dalsze trwanie życia w okresie produkcyjnym bądź nieprodukcyjnym. Jego zaletą jest przypisywanie różnego obciążenia demograficznego poszczególnych osób w zależności od ich wieku i przeciętnego dalszego trwania życia w okresie produkcyjnym bądź nieprodukcyjnym. Dlatego osoba w wieku 5 lat nie „obciąża” tak samo jak osoba w wieku 65 lat, czy osoba będąca w wieku bliskim osiągnięcia wieku poprodukcyjnego jak osoba, która dopiero wiek produkcyjny osiągnęła.

Na 100 mieszkańców UE będących w wieku produkcyjnym przypadało w 2014 roku prawie 66 osób będących w wieku nieprodukcyjnym, z tego 34 osoby były w wieku przedprodukcyjnym, a 31 osób w wieku poprodukcyjnym. Kraje wschodniej części Europy oraz Hiszpania to kraje, które charakteryzowało w 2014 roku najniższe obciążenie demograficzne osób w wieku produkcyjnym osobami w wieku nieprodukcyjnym (rysunek 4). Z drugiej strony dla populacji UE na 100 lat do przeżycia w wieku produkcyjnym przypadało w 2014 roku około 86 lat życia w wieku nieprodukcyjnym. Jednakże nie zawsze niższemu obciążeniu demograficznego wyrażonego miarą klasyczną towarzyszyły również niskie wartości potencjalnego miernika. Przykładowo populacja Hiszpanii charakteryzowała się relatywnie niskim obciążeniem demograficznym wyrażonym miarą klasyczną (w związku m.in. ze spadkiem liczby osób w wieku przedprodukcyjnym) i jednocześnie wysokim w przypadku miary potencjalnej

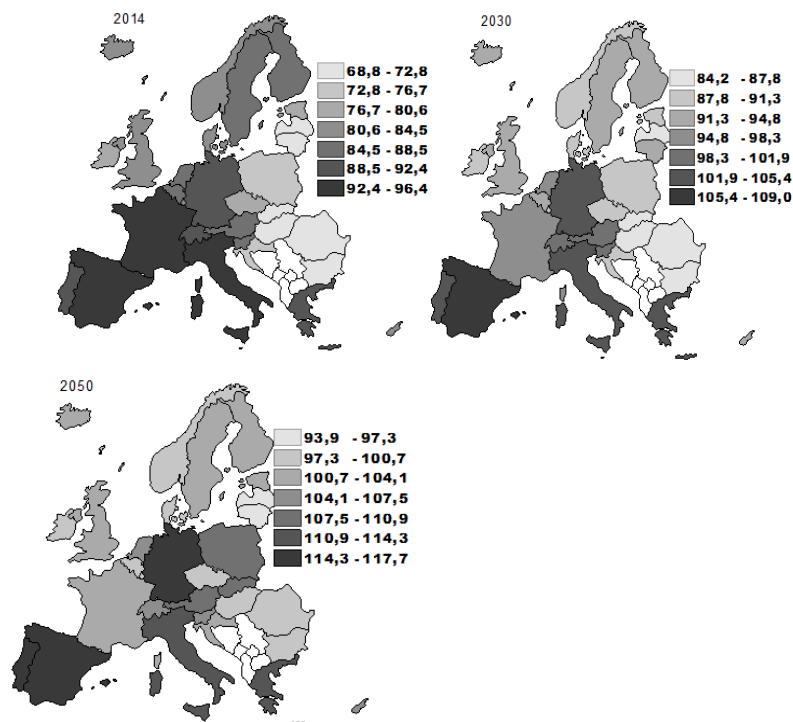
(liczne generacje osób będących aktualnie w wieku produkcyjnym, ale bliskie osiągnięcia wieku poprodukcyjnego).

Rysunek 4. Klasyczny współczynnik obciążenia demograficznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Rysunek 5 Potencjalny współczynnik obciążenia demograficznego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Przewiduje się, że na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadają będą w 2050 roku aż 93 osoby w wieku nieprodukcyjnym i będą to osoby głównie w wieku poprodukcyjnym. Ponadto, od około 2035 roku populacja UE będzie miała mniej lat do przeżycia w okresie od 20 do 65 lat niż w okresie poniżej 20 lat oraz powyżej 65 lat (wielkość potencjalnego wskaźnika obciążenia demograficznego przekroczy 100). Na 100 lat do przeżycia w okresie produkcyjnym przypadają będzie w 2050 roku aż 107 lat do przeżycia w okresie nieprodukcyjnym. Zmianie ulegnie również terytorialne zróżnicowanie w zakresie wielkości obciążenia demograficznego państw europejskich. W przyszłości w najkorzystniejszej sytuacji demograficznej pod tym względem znajdować się będą kraje północnej części Europy, w których w 2050 roku notowane będą relatywnie niskie wartości obciążenia demograficznego. Z drugiej strony najbardziej niekorzystne relacje w tym zakresie wystąpią w państwach takich jak Niemcy, Portugalia, Grecja czy Hiszpania (rysunek 5).

Wiek emerytalny z perspektywy demograficznej

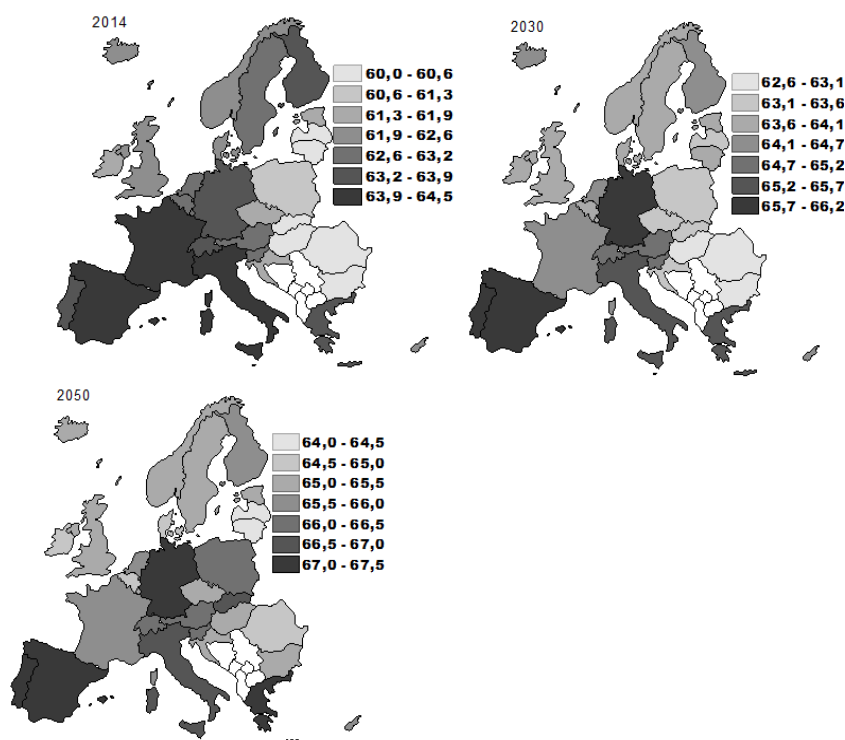
Starzenie się społeczeństw wpływa bezpośrednio na system emerytalny powodując konieczność m.in. podwyższania ustawowego wieku emerytalnego. Z demograficznego punktu widzenia argumentem dla polityków za podwyższaniem ustawowych granic wieku przechodzenia na emeryturę jest wzrost wartości przeciętnego dalszego trwania życia. Jednakże, to nie z samego faktu, że żyjemy dłużej wynika konieczność podwyższania wieku emerytalnego. Niezwykle ważne znaczenie ma w tym zakresie struktura ludności według wieku i to właśnie z zaburzenia relacji pomiędzy liczbą osób potencjalnie zdolnych do pracy a liczbą osób pobierających świadczenia emerytalne wynikają przesłanki dotyczące reform zmieniających wielkość ustawowego wieku emerytalnego. Zakładając, że dla danej populacji łączna liczba lat do przeżycia w wieku nieprodukcyjnym nie powinna być wyższa od łącznej liczby lat do przeżycia w wieku produkcyjnym, zaproponowano miarę, która może stanowić punkt odniesienia przy wyznaczaniu ustawowego wieku przejścia na emeryturę. Miernik ten oznacza wiek, dla którego w danym momencie czasu populacja ma tyle samo lat do przeżycia w okresie od 20 lat do tego wieku, co w okresie poniżej 20 lat oraz powyżej tego wieku. Na potrzeby niniejszego opracowania wiek ten oznaczono, jako postulowaną minimalną wysokość wieku emerytalnego. Wysokie wartości tego miernika wynikają nie tylko z samego procesu wydłużania się długości ludzkiego życia, ale są również konsekwencją niekorzystnej struktury ludności według wieku.

Wartości postulowanego minimalnego ustawowego wieku emerytalnego kształtowały się w 2014 roku w zakresie od 60 lat w Rumunii do 64,5 roku we Włoszech. Generalnie wysokie wartości tego miernika notowano w krajach zachodniej i północnej części Europy, natomiast niższe dla państw krajów postsocjalistycznych. Jednakże przewiduje się, że wzrost jego wartości będzie przebiegał w przyszłości znacznie szybciej dla państw Europy Wschodniej niż Europy Zachodniej. Prognozuje się, że postulowany minimalny wiek emerytalny będzie wynosił w 2050 roku od 64 do 65 lat w takich państwach jak Belgia, Dania, Irlandia, Litwa, Łotwa czy Rumunia. Z drugiej strony jego wysokie wartości wynoszące ponad 67 lat wystąpią w Grecji, Hiszpanii, Niemczech czy Portugalii (rysunek 6). Ponadto, przewiduje się, że w kolejnych dziesięcioleciach wzrost jego wartości dla tych państw może wynieść maksymalnie około 0,5 roku na kolejne dziesięć lat.

Tabela 3. Postulowana minimalna wysokość wieku emerytalnego

Kraj	2014	2020	2030	2040	2050	Kraj	2014	2020	2030	2040	2050
Austria	63,1	63,6	64,8	65,4	66,2	Luksemburg	62,6	62,9	63,6	64,2	65,0
Belgia	62,8	63,0	63,7	64,2	64,9	Łotwa	60,4	61,5	63,1	63,9	64,3
Bułgaria	60,3	61,5	63,0	64,3	65,1	Niemcy	63,5	64,5	65,7	66,4	67,0
Chorwacja	61,3	62,1	63,3	64,4	65,3	Polska	61,1	61,9	63,5	65,0	66,3
Cypr	62,1	62,9	64,2	65,2	65,8	Portugalia	63,4	64,1	65,7	66,8	67,5
Czechy	61,6	62,3	63,5	64,5	65,1	Rumunia	60,0	61,0	62,6	63,9	64,7
Dania	62,3	62,8	63,6	64,3	64,9	Słowacja	60,2	61,3	63,2	65,0	66,5
Estonia	61,3	62,3	63,6	64,7	65,4	Słowenia	63,1	63,7	64,8	65,5	66,0
Finlandia	63,2	63,6	64,2	64,7	65,5	Szwecja	63,0	63,3	63,9	64,5	65,1
Francja	63,9	63,9	64,6	65,1	65,6	Węgry	60,3	61,2	62,8	64,1	65,0
Grecja	63,4	64,0	65,4	66,5	67,0	W. Brytania	62,5	63,1	63,9	64,6	65,2
Hiszpania	64,0	64,6	66,2	67,1	67,1	Włochy	64,5	64,6	65,6	66,3	66,7
Holandia	63,0	63,5	64,4	65,1	65,7	Islandia	62,2	63,3	64,1	64,7	65,2
Irlandia	61,7	62,4	63,6	64,4	64,6	Norwegia	62,5	62,8	63,6	64,2	65,1
Litwa	60,5	61,9	63,8	64,1	64,0	Szwajcaria	63,7	64,2	64,9	65,5	66,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Rysunek 6. Postulowana minimalna wysokość ustawowego wieku emerytalnego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Eurostat

Podsumowanie

W miarę postępujących procesów wydłużania się wielkości przeciętnego dalszego trwania życia, trwania życia w zdrowiu czy postępu medycyny należy oczekiwać przesunięcia się w górę linii demarkacyjnej oddzielającej osoby w wieku średnim od osób starych. Dotychczasowe podejście polegające na uznawaniu za osoby stare ludzi, którzy osiągnęli wiek 60 czy nawet 65 lat powinno ulec dezaktualizacji, zwłaszcza w krajach najwyżej rozwiniętych. Po-

nadto, należy oczekiwać w przyszłości wzrostu aktywności zawodowej osób, które dziś w wielu krajach uznaje się za stare. W związku ze zmianą struktury ludności według wieku i wzrostem długości życia ludzkiego należy oczekiwać także wzrostu wartości ustawowego wieku przejścia na emeryturę. Jednakże autor nie uważa za zasadne korelowania granic ustawowego wieku przejścia na emeryturę z wartością przeciętnego dalszego trwania życia, jak planuje się to czynić w niektórych krajach europejskich. Wysokie wartości przeciętnego dalszego trwania życia nie muszą powodować niekorzystnych relacji pomiędzy liczbą osób w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym w krajach charakteryzujących się wcześniej relatywnie wysoką liczbą urodzeń. Przykładowo w Szwecji długość życia wzrośnie do 2050 roku najprawdopodobniej średnio o 4 lata, podczas gdy wielkość postulowanego minimalnego wieku emerytalnego zwiększy się tylko o 2 lata. Podsumowując można stwierdzić, że starzejące się społeczeństwo może być dla Europy nie problemem lecz wyzwaniem, by osób będących w wieku, które dziś uznajemy za „stare” nie wyłączać przedwcześnie z aktywności zawodowej. Natomiast w niektórych państwach europejskich problemem może być starzenie się ludności „od dołu piramidy wieku ludności” wywołane niedostateczną z punktu widzenia procesu zastępowania się pokoleń liczbą urodzeń. Problem ten będzie większy w tych krajach, w których nierównowagi liczebnej pomiędzy niektórymi generacjami nie będzie można zrekomensować wzrostem aktywności zawodowej osób starszych.

Bibliografia

Abramowska-Kmon A. (2011), *O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności*, „Studia Demograficzne”, nr 1 (159).

Blangiardo G. C., Rimoldi S. M. L. (2013), *The potential demography: a tool for evaluating differences among countries in the European Union*, „Genus”, LXVIII (No. 3).

Lutz W., Sanderson W., Scherbov S. (2008), *The coming acceleration of global population ageing*, „Nature”, nr 451.

Murkowski R. (2011), *Ocena obciążenia demograficznego ludności Polski na lata 2010-2025*, w: Modelowanie i prognozowanie gospodarki narodowej, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, Sopot.

Murkowski R. (2012a), *Obciążenie demograficzne w Polsce*, „Wiadomości Statystyczne”, nr 5.

Murkowski R. (2012b), *Wiek emerytalny ludności w państwach Unii Europejskiej w kontekście obciążenia demograficznego i przeciętnego trwania życia*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 3.

Murkowski R. (2013), *Wiek emerytalny w Polsce w kontekście przemian struktury ludności według wieku*, w: Chybalski F., Marcinkiewicz E. (red.) *Współczesne zabezpieczenie emerytalne. Wybrane aspekty finansowe, ekonomiczne i demograficzne*, Politechnika Łódzka, Łódź.

Murkowski R., (2015), *Potencjał życiowy ludności państw Unii Europejskiej w latach 1995-2009*, nieopublikowana rozprawa doktorska, Wydział Ekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu;

Panush N., Peritz E. (1996), *Potential Demography: A Second Look*, „European Journal of Population”, no. 12;

Sanderson W., Scherbov S., (2005a), *A new perspective on population ageing*, „Demographic Research”, no. 16.

Sanderson W., Scherbov S. (2005b), *Average remaining lifetimes can increase as human populations age*, „Nature”, no. 435 (7043).

Sanderson W., Scherbov S. (2008), *Rethinking Age and Aging*, „Population Bulletin”, no. 63.

Vielrose E. (1958), *Zarys demografii potencjalnej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.